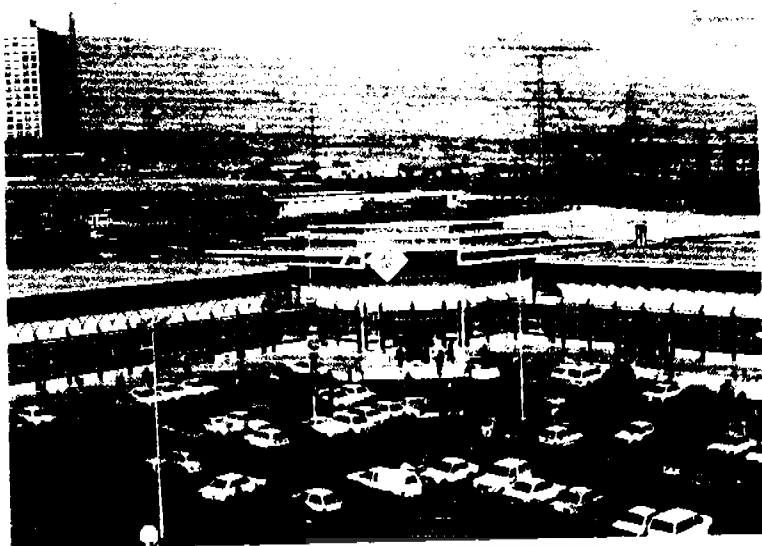

نقدی اجمالی بر نظام توزیع کالاها

و پیامد استفاده از چنین الگویی به شکل سوء تغذیه، آموزش ناکافی، در سلامت جسم و روح افراد اثر منفی دارد.

با وجود نبود الگوی مصرف صحیح، سیستم توزیع نامناسب نیز مزید بر علت شده و به طور عمده تخصیص بهینه منابع اقتصادی را به بیراهه می‌کشاند.

گفتنی است به علت عدم وجود زنجیره مناسب تولید و توزیع به عنوان مثال سالانه ۵ تا ۷ میلیارد دلار محصولات کشاورزی از دست می‌رود. از طرفی نارسایی سیستم توزیع به دنبال فقدان یا کمبود ظرفیت صنایع تبدیلی و ضعف سیستم حمل و نقل زیان‌های سنگین تری برای اقتصاد ملی به بار می‌آورد. هر چند درباره زیان‌های ناشی از ضعف سیستم توزیع بر اقتصاد ملی، ارزیابی دقیقی صورت نگرفته است، با این حال به عقیده کارشناسان این زیان در سطح کلانی است.

به عقیده کارشناسان یک سیستم توزیع مناسب ویژگی‌هایی که دارد که

نبود الگوی مصرف صحیح و ضعف در سیستم توزیع

در بسیاری از کشورهای در حال توسعه از جمله ایران، هنوز الگوی مصرف مناسب تدوین و معرفی نشده است و فرهنگ الگوی مصرف با الگوی تولید کشور نهادینه نشده و ارتباطی پیوسته و ارگانیک بین این دو وجود ندارد.

○ در بسیاری از کشورهای در حال توسعه از جمله ایران، الگوی صحیح مصرف تدوین و معرفی نشده و مصرف‌کنندگان به‌طور خودکار و براساس درآمدشان، الگوی مصرف را به‌طور صحیح یا نادرست طراحی می‌کنند.

از این رو مصرف‌کنندگان به چند دلیل که عمده‌ترین آن بودجه خانوار می‌باشد، الگوی مصرف را به‌طور صحیح یا ناصحیح غیرعلمی و اقتصادی خود طراحی می‌کنند

اشاره:

بهره‌گیری از سیستم توزیع مناسب در اقتصاد ملی در کاهش هزینه ملی برای تولید و عرضه کالاها و خدمات، مؤثر است. با استفاده از الگوهای مناسب توزیع به ویژه توزیع مواد غذایی، میزان ریزش طبیعی در حد قابل قبولی خواهد بود و از اتلاف منابع جلوگیری می‌کند.

با وجود آنکه کارشناسان اقتصادی بر ضرورت استفاده از سیستم توزیع کارآمد تأکید دارند، در اکثر کشورهای در حال توسعه چنین سیستمی وجود ندارد و یا با نقص بسیار همراه است.

در ایران سیستم توزیع کالاها دچار اختلالات فراوانی است که در این مقاله بدان اشاره داریم.

عمده آن عبارتند از:

- ۱- قیمت کالا در بازار برابر با هزینه تولید به علاوه سود تولیدکننده و عواملان فروش و هزینه حمل و نقل می‌باشد با این وصف تفاوت قیمت زیادی میان کالاهای متجانس در بازارهای شهری و روستایی وجود ندارد.
- ۲- مصرف‌کنندگان با حداقل صرف زمان به کالای موردنیاز دسترسی پیدا می‌کنند، یعنی تهیه کالاها برای مصرف‌کنندگان دشوار نیست.

○ به علت عدم وجود زنجیره مناسب تولید، تبدیل، حمل‌ونقل و توزیع، سالانه ۵ تا ۷ میلیارد دلار محصولات کشاورزی از دست می‌رود.

۳- کالا در حداقل زمان ممکن در فروشگاه‌های سراسر کشور توزیع می‌شود و لذا اتلاف ضایعات کالاها به‌ویژه محصولات فسادپذیر در حداقل ممکن می‌باشد.

۴- ایجاد کمبودهای مصنوعی با هدف سودبری بیشتر انحصارگران بازار، غیرممکن می‌گردد و به عبارتی احتکار مفهومی ندارد، بلکه ذخیره‌سازی کالا برای ایجاد نظم در بازار و عرضه مستمر و به‌موقع کالا صورت می‌گیرد.

۵- گرانفروشی که به مفهوم اجحاف به مصرف‌کنندگان می‌باشد، دشوار خواهد بود زیرا بازار کاملاً شفاف تلقی می‌شود و خریداران و فروشندگان از قیمت‌ها اطلاع کافی دارند.

۶- برچسب قیمت کالا بر روی تمام کالاها نصب شده و خریدار به‌سادگی کالای موردنظر خود را انتخاب می‌کند.

۷- تفاوت قیمت کالاها در واحدهای

خرده‌فروشی (مغازه‌ها) و فروشگاه‌های بزرگ زنجیره‌ای که کالاهای خود را به‌طور عمده و مستقیم تهیه می‌کنند، قابل توجه نیست.

۸- نظارت دقیق و دائمی از سوی ارگان‌های تحت‌پوشش دولت به‌منظور تثبیت قیمت‌ها و حفظ حقوق مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان به‌عمل می‌آید.

○ در یک سیستم توزیع مناسب، قیمت کالا برای مصرف‌کنندگان شهری و روستایی تفاوت زیادی ندارد. بازار شفاف است و خریداران و فروشندگان از قیمت واقعی و کیفیت کالاها اطلاعات کافی دارند.

۹- مصرف‌کنندگان با انتخاب الگوی صحیح مصرف، آزادی کامل برای انتخاب و گزینش کالاهای موردنظرشان با توجه به سلیقه و درآمد خود دارند.

علی‌ایحال، آنچه در سیستم توزیع کالاها در ایران به‌چشم می‌خورد با یک سیستم مناسب و کارآیی توزیع، فاصله زیادی دارد.

تفاوت قیمت کالاهای متجانس آن‌چنان زیاد است که خریداران را دچار سردرگمی می‌کند. آنها همواره به‌وجود چند نرخ در بازار اعتراض دارند، اما متأسفانه فقدان ارگانی مسؤول و قوی برای حمایت از مصرف‌کنندگان سبب می‌شود که اجحاف عرضه‌کنندگان به مصرف‌کنندگان روزبه‌روز گسترده‌تر شود.

در همین حال به لحاظ وجود چندین نرخ در بازار، خریدار از قیمت واقعی بی‌اطلاع است و با عدم وجود یک سیستم رقابتی در میان تولیدکنندگان، از لحاظ

کیفیت کالاها نیز خسران متوجه مصرف‌کنندگان می‌باشد.

○ در یک نظام توزیع مناسب دلالت، واسطه‌ها، محترکان و گرانفروشان جایگاهی ندارد و ارگان‌های دولتی مسؤول به‌شدت با آنها برخورد می‌کنند تا حقوق مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان حفظ و رعایت شود.

تاکنون کیفیت و استاندارد کالاها برای مردم به‌درستی تعریف و تشریح نشده است و اکثریت آنها از زیانها و حوادث احتمالی ناشی از مصرف کالاهای غیراستاندارد، بی‌اطلاع هستند. شاید یکی از دلایل به‌فروش رفتن محصولات فاقد کیفیت مناسب و استاندارد، قیمت آن و عامل دیگر فقدان سیستم نظارت دقیق که مانع از عرضه محصولات غیراستاندارد به بازار شد، به حساب می‌آید.

با وجود آنکه دولت طرح فروشگاه‌های زنجیره‌ای رفاه را برای توزیع مناسب کالاها و خدمات در حال اجرا دارد. در همین فروشگاه‌ها نیز در حال حاضر کالاهای غیراستاندارد و گاه با قیمتی بالاتر از نرخ واقعی عرضه می‌شود.

تغییرات سیاست دولت و اثر آن بر توزیع

در سالهای اخیر سیاست دولت درباره توزیع کالاها، بارها تغییر کرده است. هر چند که این تغییرات با هدف جلب رضامندی تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان صورت گرفته است، با این حال آثار نامطلوبی در توزیع کالاها داشته است.

متأسفانه هنوز یک نظام توزیع کارآمد برای تقسیم کالاهای اساسی کوینی نیز

وجود ندارد. هنگام توزیع این کالاها در فاصله زمانی کوتاهی شاهد صف‌های طولانی خریداران در مقابل واحدهای توزیع هستیم و پس از آن کالاهای مذکور غالباً نایاب می‌شوند و در بسیاری موارد کوپن به علت عدم دسترسی به کالا باطل می‌گردد.

○ **توزیع کالاها در فروشگاه‌های زنجیره‌ای رفاه نیز به‌طور صحیح انجام نمی‌شود.** دولت حتی در توزیع متناسب کالاهای اساسی کوپنی به‌صورتی که همواره در دسترس باشد، خوب عمل نکرده است.

با وجود دلالتان کوپن کالاهای اساسی، سیستم توزیع در این بخش فاقد کارایی مناسب است. حتی در پشت ویترین بسیاری از مغازه‌ها تابلوی فروش مرغ مجانی در مقابل دریافت کوپن گوشت قرمز به چشم می‌خورد و متأسفانه برخورد مسؤلان با این افراد نیز نمی‌شود.

دلالتان اثر خود را نه تنها در بخش کالاهای اساسی بلکه در بسیاری از کالاها به‌جا می‌گذارند. با وجود ضرورت و تأکید بر فروش محصولات صنعتی به قیمت‌های مصوب، شاهد توزیع آن به‌طور قاچاق و با قیمت‌هایی بسیار بالاتر از قیمت مصوب نیز می‌باشیم.

در بخش کالاهای کشاورزی نیز جز در میان کالاهایی که خرید تضمینی دولت اعلام شده است، واسطه‌ها نقش بسزایی در افزایش قیمت کالاها و مواد غذایی دارند که با حذف آنها می‌توان تا حدود زیادی با افزایش قیمت‌ها و گرانی و گرانفروشی مبارزه کرد و رفاه حال شهروندان را تأمین نمود.

در چنین شرایطی تغییر در سیاست دولت اثر بسیار ناگواری بر قیمت و توزیع کالاها دارد.

برای مثال در یک سال اخیر با اجرای طرح تعزیرات حکومتی، بسیاری از اقلام کالاهایی که در شمار طرح قرار داشتند، نایاب شدند و در بازار پنهانی و غیررسمی به چند برابر قیمت به‌فروش رسیدند. این مسأله در توزیع لاستیک، آهن‌آلات و ... به‌وضوح مشاهده شد.

دولت زمانی بحث از آزادسازی قیمت‌ها به‌عمل آورد، اما عدم نظارت دقیق بر این مسأله سبب شد که قیمت کالاها بدون دلیل و خارج از حیطه هزینه تولید و توزیع آنها بالا رفت.

آنچه مسلم است برای تشویق تولید و سرمایه‌گذاری، مداخله بیش از حد دولت در نظام بازار منطقی نمی‌باشد مگر آنکه حیطه فعالیت دولت را در اقتصاد گسترده فرض کنیم.

○ **شورای عالی بررسی و تدوین الگوی مصرف، الگوهای مناسب مصرف انرژی، آب، مسکن، حمل و نقل و ارتباطات، دارو، خوراک و پوشاک را تهیه و تدوین کرده است، اما فقط آن بخش که به سرمایه‌گذاری‌های عمرانی مربوط می‌شود در برنامه دوم ملحوظ شده و مصرف‌کنندگان از نتایج این بررسی‌ها بی‌اطلاع هستند.**

اما در اقتصادهای پیشرفته صنعتی نیز به‌منظور حمایت از مصرف‌کنندگان، نظارت بر کیفیت و قیمت کالا وجود دارد. نظارت بر قیمت به معنای تثبیت و تعیین قیمت نیست بلکه ابزاری برای کنترل

قیمت و سود تولیدکنندگان می‌باشد، ضمن آنکه از انحصار در بازار جلوگیری به‌عمل می‌آورد.

در شرایط کنونی که فشارهای تورمی افشار آسیب‌پذیر اجتماعی را به‌شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد و در ضمن نظام تولید، بسته‌بندی، حمل و توزیع کالاها و خدمات از انسجام و نظم کافی نیز برخوردار نمی‌باشد، عدم نظارت دولت، اغتشاش در بازار را به‌دنبال دارد. اما دولت حیطه فعالیت و نظارت خود را باید روشن سازد و در مسجوده قانون از مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان حمایت کند.

قبل از هر چیز تدوین و معرفی الگوی مصرف صحیح از اصولی‌ترین اقداماتی است که باید انجام گیرد.

از سال ۱۳۷۴ شورای عالی بررسی و تدوین الگوی مصرف با عضویت ریاست جمهوری (به‌عنوان رییس شورا) وزرای بازرگانی، امور اقتصادی و دارایی، فرهنگ و ارشاد اسلامی، صنایع و رؤسای سازمان برنامه و بودجه و صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، دو نفر از نمایندگان مجلس شورای اسلامی به‌عنوان ناظر، وزیر دادگستری و وزیر ذریع‌حسب مورد و به تشخیص و دعوت رییس شورا تشکیل شده است.

این شورای عالی به‌منظور بررسی و تعیین الگوی مصرف با رعایت خط‌مشی‌های مطروحه در برنامه دوم، نظارت مستمر بر حسن اجرای الگوی مصرف مصوب، بررسی و بازبینی عملکرد الگوی مصرف مصوب و اتخاذ تدابیر مناسب در حسن اجرای آن و نیز تنظیم پیشنهادهای اصلاحی و تکمیلی لازم جهت تصویب مراجع ذیصلاح تشکیل شد. به‌منظور تعیین چهارچوب مطالعات و

نحوه انجام بررسی‌هایی که در قالب وظایف مشروحه فوق به‌عهده شورای عالی گذاشته شده است، عناوین و موارد ذیل به‌عنوان روش‌های حصول به نتایج مطلوب ارایه گردیده است:

○ معرفی الگوی صحیح مصرف به مردم و رعایت آن می‌تواند به توزیع مناسب‌تر کالاها و خدمات و دسترسی آسانتر بدانها کمک کند.

- پیش‌بینی و طبقه‌بندی انواع نیازها به حیاتی، ضروری و غیر ضروری.

- پیش‌بینی و تعیین کمی حداقل نیازهای حیاتی و ضروری با توجه به شناسایی و تعیین خواص عمده مصرف کالا و خدمات در رابطه با رفع این نیازها با عنایت به حداقل میزان نیاز، مصرف سرانه آخرین سال، متوسط مصرف سرانه ده‌سال گذشته، عادت و نرم جهانی مصرف، فرهنگ مصرفی مناطق و تأمین حداقل نیازهای حیاتی و در صورت امکان تأمین آنها در حد کفایت و نیز تأمین نیازهای ضروری با توجه به امکانات کشور.

به‌منظور انجام بررسی‌ها و مطالعات جامع کارشناسی در تمام زمینه‌هایی که بررسی و تعیین الگوی مصرف آنها در جامعه ضروری است، شورا هفت گروه کاری اصلی تعیین کرده است که عبارتند از گروه کارشناسی الگوی مصرف انرژی، آب، مسکن، حمل‌ونقل و ارتباطات، دارو، خوراک و پوشاک. مسؤولیت هر یک از این گروه‌ها به‌ترتیب با وزارتخانه‌های نیرو (انرژی و آب)، مسکن و شهرسازی (مسکن)، راه و ترابری (حمل و نقل)، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (دارو) و وزارت بازرگانی (خوراک و پوشاک)

می‌باشد.

در هر یک از این بخش‌ها نیز شورا به مصوباتی درباره الگوی صحیح مصرف رسیده است، اما معرفی این الگو به مردم هنوز به‌طور همه‌جانبه و گسترده صورت نگرفته است. رسانه‌های جمعی نیز کمتر به الگوی مصرف طراحی شده از سوی دولت پرداخته و آن را تشریح نکرده‌اند.

حرکت دولت در جهت دستیابی به الگوی مصرف موردنظر، با کندی انجام شده است. آن بخش از الگوی مصرف که به سرمایه‌گذاری‌های میان‌بلندمدت نیاز دارد، در الگوی توسعه اقتصادی و بودجه‌های عمرانی، تا حدودی منظور می‌شود، اما در رابطه با مصرف‌کنندگان، تبلیغات و آگاهی‌های لازم داده نشده است.

○ تغییرات سیاست دولت درباره تعیین قیمت و توزیع کالاها، فرصت در اختیار سودجویان برای اجحاف به مصرف‌کنندگان می‌گذارد.

با عدم آگاهی مصرف‌کنندگان از الگوی مصرف صحیح، نمی‌توان امیدوار بود که آنها قادر باشند دولت را در این زمینه یاری دهند. مصرف‌کنندگان فقط در قبال تغییرات قیمت کالاها و خدمات دولتی واکنش نشان می‌دهند. با افزایش بهای این کالاها و خدمات در مصرف آنها صرفه‌جویی می‌شود، اما زمینه اصلی کار که هدایت مصرف‌کنندگان به سوی پیروی از الگوی صحیح مصرف می‌باشد، با نواقص تبلیغی همراه است. در حالی که با رعایت الگوی مصرف صحیح می‌توان به توزیع مناسب‌تر و عادلانه‌تر کالاها و خدمات میان مردم کمک کرد.

جمع‌بندی:

توزیع کالاها در کشور با نواقص زیادی روبه‌روست که ضمن تحمیل هزینه سنگین‌تر به مصرف‌کنندگان در ائتلاف منابع و عدم تخصیص بهینه آنها نیز اثر منفی دارد.

با وجود واسطه‌ها و مداخله‌گران در نظام اقتصادی، دسترسی به الگوی توزیع مناسب دشوار است و در این راستا دولت موظف است که با تروریست‌های اقتصادی (گرانفروشان و محتکران) به شدت برخورد کند. با معرفی الگوی صحیح مصرف به مردم می‌توان به توزیع مناسب‌تر و عادلانه‌تر کالاها و خدمات کمک کرد و نابرابری‌های موجود در دسترسی به کالاها به ویژه کالاها اساسی را از میان برد.

زنجیره تولید تا توزیع کالاها نامناسب و با کاستی‌های فراوانی روبه‌روست که این امر زیان‌های اقتصادی غیرقابل جبرانی به همراه دارد.

تغییرات پی‌درپی موضع دولت در قبال سیستم قیمت‌ها و توزیع کالاها، فرصت برای سودجویان جهت اجحاف به مصرف‌کنندگان را فراهم می‌سازد.

